

Татјана Миљевић, библиотекар

tatjanami444@gmail.com

Александра Улетиловић, библиотекар

aleksandra.bl83@gmail.com

ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске

Бања Лука

УДК 027.54(497.6Бања Лука):[025.22:011/016

DOI 10.7251/BSCSR2310185M

БИБЛИОГРАФИЈА КАО ФАКТОР ИЗГРАДЊЕ ФОНДА И ЊЕГОВЕ ВИДЉИВОСТИ

Сажетак: Израда библиографија обухвата истраживање, прикупљање, одабир, вредновање, опис, класификацију и објављивање књижне и некњижне грађе. Сама библиографија као монографска публикација још је један наслов више који обогаћује фонд одређене библиотеке. Подразумијева се да, као таква, има значај и као нова публикација у фонду али и као извор информација о примарним публикацијама које су јој тема пописа.

У овом раду акценат је стављен на изградњу фонда помоћу секундарних извора, прије свега библиографија.

Библиографије окупљају информације о публикацијама на једном мјесту. Публикације које су тема пописа освијетљене су на нов начин посебно ако се библиографија израђује у јединственом библиотечко-информационом систему COBISS.

И у библиотеци новог доба библиографија као секундарна публикација и даље је неисцрпни научни и стручни извор информација, разнородних података универзалног али и специфичног садржаја, резимира сва подручја људског стваралаштва и упућује даље на изворе занања. Библиографија, дакле, у процесу изградње фонда постаје вишестрани извор информација о примарним публикацијама свих могућих врста и годишта.

Кључне ријечи: Изградња фонда, библиографије, секундарни извори, дезидерати, информације.

Кратке црте о формирању библиотечког фонда

Формирање и одржавање библиотечког фонда остварује се низом утврђених поступака при избору и набавци различитих врста грађе. Сва грађа коју библиотека посједује и даје на кориштење назива се библиотечким фондом који је промјенљив с обзиром на величину и врсту и стално се обогаћује новим публикацијама. Библиотечка грађа је разноврсна и обухвата књиге, брошуре, часописе, новине, музикалије, рукописе, писма, цртеже, планове, карте и аудиовизуелну грађу, те се стално гради, имајући у виду потребе корисника.¹

Према садржају, разликујемо примарне, секундарне и терцијарне публикације, гдје у примарне убрајамо оне које садрже непосредне резултате научно-истраживачког рада, нова знања или нове интерпретације познатих идеја и чињеница, умјетничка дјела, те изворне информације из свих сфера живота. Секундарне публикације пружају сажети садржајни опис и прегледе, те скраћене приказе радова објављених у примарним публикацијама, док су терцијарне публикације оне које се састоје од различитих врста регистара и водича до секундарних и примарних докумената. Важна су помагала у свијету докумената са основном улогом проналажења и откривања садржаја и локација свих врста публикација. У овом раду акценат је стављен на изградњу фонда помоћу секундарних публикација, прије свега библиографија.

Изградња библиотечког фонда велики је посао који се састоји од неколико сегмената: истраживања потреба корисника, плана набавке, селекције библиотечке грађе, прочишћавања фонда и евалуације.

Значај библиографија код изградње фонда долази посебно до изражаја у сегментима селекције и евалуације фонда.

¹ Тадић, Катица. Рад у књиžници : приручник за књиžничаре. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/pog2.htm>

Селекција је поступак избора библиотечке грађе при чему се библиотекарски служе свим алаткама које су им на располагању (од националне библиографије до свих других врста каталога), држећи се одређених критеријума, као што су критеријум вриједности који указује на квалитет садржаја публикација, или критеријум потражње који се односи на потребе корисника и заједнице.

Евалуација библиотечког фонда је у ствари процес који стално траје и подразумијева оцјену вриједности дијела фонда или чак цијелог фонда од стране корисника, библиотекара и стручњака.

Добро формиран библиотечки фонд је онај који пружа материјал за образовање, информисање, слободно вријеме и разоноду, те самообразовање корисника при чему величина фонда не значи и добру колекцију, већ управо потпуно задовољење потреба свих корисника.

Библиографија—значај и могућности примјене у изградњи фонда

Библиографија је најстарија секундарна публикација а садржи податке о насловима публикација, ауторима, о времену настајања и о величини публикације. Према времену које обрађује библиографија може бити општа или специјална, према подручју које обухвата може бити међународна, национална или регионална. Хронолошка библиографија садржи ретроспективне податке, а текућа податке о садашњем стању...

У теорији библиотекарства можемо наћи много дефиниција библиографије али слједећа се издваја као најпотпунија:

„Библиографија је назив за науку, делатност и најкарактеристичније производе те делатности. Као наука, библиографија је скуп сређених знања која обрађују књиге са свих гледишта, како као физичке предмете, тако као носиоце идеја. Као делатност, библиографија представља технику за утврђивање, сређивање и презентирање информација о књизи.

Као карактеристичан производ ове делатности библиографија је систематизован списак књига заједничког обележја за одређену намену.²

И у библиотеци новог доба библиографија као секундарна публикација и даље је неисцрпни научни и стручни извор информација, разнородних података универзалног али и специфичног садржаја, резимира сва подручја људског стваралаштва и упућује даље на изворе занања. Библиографија, дакле, у процесу изградње фонда постаје вишестрани извор информација о примарним публикацијама свих могућих врста и годишта.

Овдје се намеће поређење библиографије са библиотечким каталогом. Разлика између каталога и библиографије је у томе што каталог обухвата и пописује стварне постојеће публикације у фонду неке библиотеке, док библиографије пописују и приказују све оне публикације које су објављене и не морају носити информацију о томе гдје их је могуће наћи.

Такође, библиотечки каталог обухвата разнородне публикације јер се формира, расте и обогаћује док библиографије садрже само публикације одређеног садржаја.

Библиографске јединице библиографије која је урађена у јединственом библиотечко-информационом систему COBISS су на све начине видљиве и претраживе. То је значајно на више нивоа: и за научне и стручне раднике који се баве библиографским истраживањима, преко библиотекара који граде фонд и формирају га, па до просјечног корисника који се само информише путем каталога.

Претраживањем каталога од стране библиотекара/библиографа, између осталог, долази се и до информације да ли су дјела неког аутора који припада националном корпусу, објављена у иностранству, гдје и када. То је један од начина да се формира база дезидерата и попуне национални и завичајни фондови библиотеке.

² Вранеш, Александра. Основи библиографије. Београд : Народна библиотека Србије, 2001. Стр. 7.

Са тачке гледишта изградње фонда преко библиографија нарочито је специфична персонална библиографија. Приликом израде овакве врсте библиографије истраживач/библиотекар добија јаснији увид у стање фонда и на основу података из библиографије израђује листу дезидерата.

Дезидерат је књига или други библиотечки материјал који библиотека не поседује а потреба за тим примјерком постоји. У ту сврху веће библиотеке састављају листе дезидерата и достављају их на увид оним библиотекама, антикварницама и другим сродним установама за које претпостављају да их могу посједовати. Размјеном са тим установама или куповином, набављају жељене публикације.

При изради листе дезидерата користе се различити библиографски извори: националне, ретроспективне и специјалне библиографије, као и каталози и пописи издавача и антиквара, рецензије у часописима, базе података, СРП базе и провјерене веб странице.³

Јединствени библиотечко-информациони систем COBISS, пружа савршене могућности за потребе библиотекара и библиотека када је у питању попуњавање фонда путем дезидерата или размјеном.

Уколико је библиотека у посједу више неинвентарисаних примјерака неког наслова, програм омогућава обиљежавање статуса публикације са „слободно за размјену“, а уколико потражује неки наслов, онда је могуће за статус публикације изабрати „дезидерат“. Претраживањем по одређеним параметрима може се доћи у сваком моменту до списка дезидерата или списка публикација намијењених за размјену.

Пожељно је, такође, на сајт библиотеке поставити списак дезидерата и тако дати на увид другим библиотекама али и јавности које наслове библиотека потражује. На тај начин библиотека би могла брзо доћи до тражених публикација.

³ Билбија, Биљана. Основи библиотекарства. Бања Лука : Глас српски, 2004. Стр. 63.

Листе дезидерата састављене помоћу текућих и ретроспективних библиографија најчешће користе библиотеке које врше националну функцију у циљу попуњавања својих фондова публикацијама од националног значаја.

Библиотеке које врше функцију националних центара културе дужне су да израђују текућу националну библиографију и на тај начин прате националну издавачку продукцију. Свака библиотека која врши овакву функцију требало би да посједује у својим фондовима све наслове публикација који припадају националном културном корпусу.

Данас се сматра да је национална текућа библиографија, као збирка библиографских записа о укупној издавачкој продукцији у земљи, оруђе које свакој држави омогућава праћење културног, научног, просвјетног и привредног стања у одређеном раздобљу.

Из библиографије ове врсте најбоље се може видјети како је у одређеном историјском периоду био уређен образовни систем, са којих језика се преводи или не преводи, за која књижевна или стручна дјела постоји занимање, али исто тако се може видјети које су привредне гране од значаја за државу или каква је владајућа друштвена или политичка идеологија.

Објављивање националне библиографије законски је уређено и држава именује установу која ће преузети задатак националног библиографског центра. Најчешће ту функцију врше националне библиотеке, путем обавезног примјерка на основу којег се израђује текућа национална библиографија.

Народна и универзитетска библиотека Републике Српске између осталих, обавља и функцију националне библиотеке. У складу са тим израђује и текућу националну библиографију и на тај начин, праћењем издавачке продукције, у сталном контакту са издавачима, попуњава своје фондове публикацијама које излазе на простору Републике Српске.

Од посебног значаја за изградњу фонда Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске као националне библиотеке послужила је ретроспективна *Библиографија Републике Српске* аутора Јелене Јањић која обухвата издавачку

продукцију на овим просторима у периоду од 1992. до 1999. године. Дакле, вријеме када ова установа добија функцију националне библиотеке. На основу ове библиографије креиран је и каталог дезидерата који је омогућио Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске да фонд обогати публикацијама које нису биле у посједу библиотеке из различитих разлога. Најчешћи разлог била су ратна дејства вођена на овим просторима која су проузроковала физичко уништавање публикација. На основу позива који је јавно упућен свим институцијама и појединцима са молбом да потребне примјерке публикација поклоне библиотеци, фонд је додатно попуњаван публикацијама које су од националног значаја.⁴ Још једна значајна библиографија која прати издавачку продукцију јесте *Библиографија издања Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске : монографске публикације : (1999-2019)*, аутора Марије Павловић. Ова публикација садржи 168 библиографских јединица и пописује издавачку продукцију Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске која је окренута, прије свега, публикацијама из области библиотекарства, књижевности и културе.

Завичајна библиографија и примјери из Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске

Завичајна библиографија је основ националне библиографије, њено језгро, произилази из ње али је истовремено и допуњује, придржавајући се истих принципа територијалног, језичког, историјског и националног. Она се формира на основу постојећег завичајног фонда али, такође, готова библиографија постаје путоказ за даљу изградњу истог јер освјетљава разне врсте публикација а све у циљу квалитетне набавке.

⁴ Јањић, Јелена. Ретроспективна библиографија Републике Српске // Наука и идентитет. Филолошке науке : зборник радова са Научног скупа / главни уредник Милош Ковачевић. Пале : Филозофски факултет, 2012. Стр. 710-711.

Библиографија литературе о завичају пружа грађу за историју материјалне и духовне културе одређеног подручја. Поред књига чине је и серијске публикације и неке врсте некњижног материјала. Од огромног је значаја израда завичајних библиографија које чине доступнијом грађу насталу у једној средини.

„Док национална библиографија превасходни смисао налази у регистровању штампане издавачке продукције, завичајна (регионална) библиографија морала би да пружи много виши степен информативности [...] И завичајна библиографија као редукована национална библиографија осовљује свијест о културном идентитету.“⁵

Осим што, као нови, оригинални наслов, обогаћује фонд, свака библиографија доприноси бољој видљивости публикација које су јој предмет описивања.

Занимљиви примјери библиографија које чине дио националног и (или) завичајног фонда неке библиотеке управо су оне библиографије чији су аутори истраживачи који дјелују у истој друштвеној и културној средини у којој дјелује и сама библиотека.

Као што је већ наведено, преко библиографија се види стање друштвеног, политичког и културног живота једне националне или локалне заједнице.

Народна и универзитетска библиотека Републике Српске обавља и функцију народне библиотеке, те стога његује и развија завичајну збирку локалне заједнице у којој дјелује.

Библиографије које су обогатиле фондове Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске а које се односе на уско подручје Бање Луке јесу библиографије публикација које данас имају велики национални значај.

Једна од тих библиографија јесте и *Библиографија часописа Развитак* аутора Радмиле Боровнице, који је у Бањој

⁵ Стоканов, Радивој. Завичајна библиографија као основ националне библиографије// Српска библиографија данас: зборник радова / главни и одговорни уредник Александра Вранеш. Нови Сад : Матица српска, 2008. Стр. 60.

Луци покренуо и уређивао Петар Кочић. Аутор Бранко Обрадовић својом *Библиографијом часописа Коријени (1955-1959) и Путеви (1960-1974)* први је дао примјер осталим истраживачима о значају постојања оваквих публикација у фондовима Библиотеке. *Библиографија часописа за књижевност и културу „Путеви“ - (1975-1999)* аутора Данке Делић хронолошки се наставља на библиографију *Путева* Бранка Обрадовића. Значајна за истраживање културног и образовног миљеа на овим просторима је и *Библиографија часописа Крајина 1-30 : (2001-2009)* такође аутора Данке Делић. Уређивачка концепција часописа *Крајина* била је таква да се водило рачуна о значајним јубилејима, годишњицама и свим другим битним садржајима, како из културне прошлости, тако и из савременог живота. Од посебног је значаја библиографија часописа *Путеви*, једног од најзначајнијег бањалучког књижевног часописа са најдужим периодом излагања.

Библиографија издавачке дјелатности „Гласа“ од 1943. до 1983. године аутора Бранка Обрадовића од великог је значаја јер прати 40 година издавачке дјелатности *Гласа*, у то вријеме једног од највећих и најзначајнијих предузећа из области новинске, издавачке, графичке и трговинске дјелатности на овим просторима. Аутор је успјешно хронолошки описао излагање и серијских и монографских публикација које је издавало ово предузеће. Године 2004. објављена је публикација под насловом *Библиографија Гласа српског : 1943-2003* у којој су скупа штампане поменута библиографија Бранка Обрадовића и библиографија аутора Јелене Јањић која хронолошки прати издавачку дјелатност *Гласа* у периоду након 1983. године, па све до 2003. године. Данас су ове библиографије важно оруђе у раду библиотекара приликом пружања информација корисницима, али исто тако важно су оруђе приликом изградње фонда завичајне збирке, као и фонда периодике Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске.

Библиографија чланака из области културе у дневним новинама Глас у периоду од 1992. до 2008. године аутора Татјане Миљевић и Александре Улетиловић представља још једну публикацију која пружа увид у културни живот Бање Луке у ратном и поратном времену. Садржајно библиографске јединице обухватају интервјуе са истакнутим представницима културног и умјетничког живота, приказе монографских и серијских публикација, поједине фељтоне, колумне, те прозна и пјесничка остварења домаћих и страних аутора. Сама библиографија израђена је на основу креираних записа у електронском каталогу Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске уз програмску подршку COBISS што омогућава библиотекарима/информаторима као и самим корисницима већу видљивост обухваћених података. Цјелокупан садржај библиографије постављен је на сајт Библиотеке као дигитални садржај.

Једнако значајне су и персоналне библиографије друштвених и културних радника који су својим радом и дјеловањем битно утицали на развој града и његову културу. Као што је већ раније наведено у раду, преко израде персоналне библиографије добија се најјаснији увид у стање фонда, те се на тај начин даље израђују листе дезидерата. Приликом израде персоналне библиографије, особа чија се библиографија израђује већ посједује податке о својим радовима и публикацијама у којима су објављивани. На основу тога истраживач/библиотекар добија увид да ли те публикације постоје у фонду библиотеке.

Од значајнијих библиографија ове врсте издвајају се *Библиографија Предрага Лазаревића*, *Библиографија Николе Кољевића*, те *Библиографија Бранка Милановића* аутора Данке Делић. У ову скупину спадају и библиографије других, такође значајних бањалучких културних и просвјетних радника као што су *Библиографија Ранка Павловића*, *Библиографија Младена Шукала од 1974. до 2014. године*, аутора Јелене Јањић и *Библиографија Миодрага М. Вулина* Александре Улетиловић.

Ове библиографије обухватају оригинални рад наведених аутора, као и њихова коауторска издања, студије и чланке у монографским и серијским публикацијама и зборницима, као и њихове интервјуе. Све наведене библиографије рађене су по хронолошком принципу.

Од посебно великог значаја је *Библиографија Николе Кољевића* јер обухвата књиге и радове постхумно, по први пут, објављене или прештампане после 1997. године и литературу о Николи Кољевићу.

Још једна занимљива библиографија којом је обogaћен фонд Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске јесте *Библиографија чланака о библиотеци у листу „Глас Српске“ : (1950-2000)* аутора Бојане Милошевић. Највећи број прилога ове библиографије односи на оснивање и организацију Библиотеке. Прилози су посвећени акцијама за унапређење њеног рада, образовању и стручном оспособљавању библиотечног кадра, те унапређењу културне политике према Библиотеци као институцији и библиотекарству као дисциплини. Оваква публикација значајна је за било коју врсту истраживачког рада из области историје Библиотеке, праћења промјена рада у самом библиотекарству, као и праћење промјена у читалачким круговима и издавачкој дјелатности.

Закључак

Као што је већ речено, израда библиографија обухвата обиман посао на истраживању, прикупљању, одабиру, вредновању, опису, класификацији и објављивању књижне и некњижне грађе. Као монографска публикација библиографија је наслов који обogaћује фонд библиотеке и значајан је фактор и као нова публикација, али и као извор информација о примарним публикацијама које су јој тема пописа.

За разлику од каталога пописује и приказује публикације тачно одређеног садржаја које су објављене и не мора носити информацију о томе гдје их је могуће наћи.

Библиографске јединице библиографије која је урађена у

јединственом библиотечко-информационом систему COBISS су на све начине видљиве и претраживе што је од значаја за све, од истраживача до просјечног корисника.

Посебну тежину имају завичајне библиографије које се формирају из завичајних фондова библиотеке и нуклеус су националне библиографије јер пружају праву слику о културном идентитету те дају потпуни увид у цјелокупни друштвени и политички живот једне средине.

Иако библиографију најчешће посматрамо као грађу која је намијењена посебној популацији корисника, прије свега истраживачима, њена информативна вриједност је неупитна, универзална и од општег интереса.

Литература

1. Билбија, Биљана. Основи библиотекарства. Бања Лука : Глас српски, 2004.
2. Вранеш, Александра. Основи библиографије. Београд : Народна библиотека Србије, 2001.
3. Јањић, Јелена. Ретроспективна библиографија Републике Српске // Наука и идентитет. Филолошке науке : зборник радова са Научног скупа / главни уредник Милош Ковачевић. Пале : Филозофски факултет, 2012. Стр. 709-714.
4. Орбовић, Марија. Завичајна библиографија као извор допуна за националну библиографију // Српска библиографија данас: зборник радова / главни и одговорни уредник Александра Вранеш. Нови Сад : Матица српска, 2008. Стр. 183-186.
5. Орбовић, Марија. Завичајна и национална библиографија-узајмни однос // Српска национална библиографија: зборник радова / главни и одговорни уредник Светлана Јанчић. Београд : Народна библиотека Србије, 2014. Стр. 131-135.
6. Радловић, Здравка. Завичајне збирке као библиографски извори. // Стање и перспективе развоја завичајних фондова / уредник Даница Оташевић. Чачак : Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2004. Стр. 97-103.
7. Саболић, Марта. Извори информација у књижници. URL:<https://repozitorij.aukos.unios.hr/islandora/object/aukos:303>
8. Срдановић-Бараћ, Олга. Основе библиографије : принципи-проблеми, пракса-примена. Београд : Институт за спољну трговину, 1972.

9. Стоканов, Радивој. Завичајна библиографија као основ националне библиографије // Српска библиографија данас: зборник радова / главни и одговорни уредник Александра Вранеш. Нови Сад : Матица српска, 2008. Стр. 59-63.
10. Тадић, Катица. Рад у књижници : приручник за књижничаре. URL:<http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/katm.htm>

BIBLIOGRAPHY AS FUND BUILDING FACTOR AND ITS VISIBILITY

Abstract: Bibliography includes research, collection, selection, evaluation, description, classification and publication of book and non-book material. Bibliography alone as a monographic publication is another title that enriches the fund of a particular library. It goes without saying that, as such, it also has significance as a new publication in the fund, but also as a source of information about the primary publications that are its census topic.

In this paper, the emphasis is on building a fund using secondary sources, primarily a bibliography.

Bibliographies gather information about publications in one place. Publications that are the subject of the census are highlighted in a new way especially if bibliography is created in the unique library information system COBISS.

Even in the library of the new age, bibliography as a secondary publication is still an inexhaustible scientific and professional source of information, diverse data with universal but specific content. It summarizes all areas of human creativity and refers further to sources of knowledge. Bibliography, therefore, becomes multilateral source of information in the process of building the fund on primary publications of all possible types and ages.

Keywords: fund building, bibliographies, secondary sources, desideratum, information.
